



CARTIER Rotonda

Vasile GĂRNEȚ este poet, prozator și eseist, membru al Uniunii Scriitorilor din Republica Moldova și România și al PEN Club. A fost redactor de carte și redactor-șef la Editura **Hyperion** din Chișinău, iar din 1994 este director al revistei **Contrafort**. A publicat: **Martorul** (roman, 1988); **Peisaje bolnave** (poezii, 1990), **Personaj în grădina uitată** (poezii, 1992 – Premiul Uniunii Scriitorilor din România); **Câmpia Borges** (poezii – Premiul Uniunii Scriitorilor din Republica Moldova), **Intelectualul ca diversiune. Fragmente tragicomice de inadecvare la realitate** (eseu, publicistică, 2005 – Premiul Uniunii Scriitorilor din Republica Moldova); **Literatur Express. Europa de la fereastra vagonului** (jurnal, în colaborare cu Vitalie Ciobanu, 2007 - Premiul Uniunii Scriitorilor din Romania, Filiala Chișinău).

Vasile GÂRNEȚ

Interviu la Contrafort

CARTIER

CĂRTIER

Editura Cartier, SRL, str. București, nr. 68, Chișinău, MD2012.

Tel./fax: 24 05 87, tel.: 24 01 95. E-mail: cartier@cartier.md

Editura Codex 2000, SRL, Strada Toamnei, nr.24, sectorul 2, București.

Tel/fax: 210 80 51. E-mail: romania@cartier.md

www.cartier.md

Difuzare:

București: Strada Toamnei, nr.24, sectorul 2.

Tel./fax: 210 80 51. E-mail: romania@cartier.md

Chișinău: str. București, nr. 68. E-mail: cartier@cartier.md

Cărțile CARTIER pot fi procurate în toate librăriile bune din România și Republica Moldova.

LIBRĂRIILE CARTIER

Casa Cărții, bd. Mircea cel Bătrân, nr. 9, Chișinău. Tel./fax: 34 64 61. E-mail: casacartii@cartier.md

Librăria din Centru, bd. Ștefan cel Mare, nr. 126, Chișinău. Tel./fax: 21 42 03.

E-mail: librariadincentru@cartier.md

Librăria din Hol, str. București, nr. 68, Chișinău. Tel.: 24 10 00. E-mail: librariadinhol@cartier.md

Librăria 9, str. Pușkin, nr. 9, Chișinău. Tel.: 22 37 83. E-mail: libraria9@cartier.md

Colecția *Rotonda* este coordonată de Em. Galaicu-Păun

Editor: Gheorghe Erizanu

Lector: Inga Druță, Dorin Onofrei

Coperta: Vitalie Coroban

Design/tehnoredactare: Sergiu Fusa

Prepress: Editura Cartier

Tipărită la Combinatul Poligrafic (nr. 01183)

Vasile Gârneț

INTERVIU LA CONTRAFORT

Ediția I, decembrie 2010

© 2010, Editura Cartier pentru prezenta ediție.

Această ediție a apărut într-un tiraj de 340 de exemplare. Toate drepturile rezervate.

Cărțile Cartier sunt disponibile în limita stocului și a bunului de difuzare.

Descrierea CIP a Camerei Naționale a Cărții

Gârneț, Vasile

Interviu la Contrafort / Vasile Gârneț. – Ch. : Cartier, 2010 (Combinatul Poligr.). – 344 p. – (Colecția "Rotonda").

340 ex.

ISBN 978-9975-79-645-3

821.135.1.09(047.53)=00

G 20

Argument

Această carte de interviuri cu personalități ale culturii române (majoritatea scriitori) s-a construit din mers, odată cu biografia revistei *Contrafort*, începând cu primul ei număr, apărut în octombrie 1994. Din cele aproape 100 de interviuri pe care le-am făcut în 15 ani de existență a revistei, am selectat 25 – texte reprezentative pentru programul editorial al *Contrafortului* și, în bună măsură, pentru preocupările mele de scriitor.

Interviurile pun în valoare destine inconfundabile, adesea spectaculoase, expun adevărate modele intelectuale (dintre acești oameni remarcabili, unul, din nefericire, nu mai este în viață: marele lingvist Eugeniu Coșeriu, basarabean de origine, cu care am avut privilegiul să discut într-o lungă după-amiază de vară, pe litoral, la Constanța). Transpar în aceste texte temele majore ale revistei *Contrafort*: resuscitarea spiritului critic, sincronizarea cu literatura română contemporană, etica memoriei, evaluarea literaturii scrise în comunism, „specificul național”, centrul și periferia, tradiționalism versus postmodernism, intelectualul și puterea, conflictul dintre generații, dialogul Est-Vest, literatura română în lume ș.a. Recitindu-le, m-am convins că aceste texte rămân semnificative pentru realitățile noastre post-89; (re)lectura lor poate furniza tinerilor de azi repere importante într-un scenariu al formării și evoluției intelectuale.

Aceste interviuri relevă și o anume succesiune a instrumentelor de lucru cu care au fost realizate: primele au fost dactilografiate („bătute la mașină”, cum se spunea în secolul trecut) și recepționate prin... poșta clasică, altele au fost imprimate pe bandă magnetică sau, mai târziu, cu reportofonul digital. Ultimele, concepute în plină „eră informațională”, au beneficiat de rapiditatea poștei electronice, despre care nu știam mare lucru în 1994, când apărea primul număr al *Contrafortului*...

Am dispus cele 25 de interviuri ale cărții în ordinea publicării lor în revistă. Astfel mi s-a părut că pot fi reconstituite împrejurările în care au fost scrise, precum și fundalul lor cultural sau politic mai general. Cred că e singura „amplasare”, singura structură de sumar

ce denotă logica faptelor, adâncind reflecția pe marginea lor. Și aș mai face o observație legată de „lumea” ce populează această carte: în paginile ei stau alături oameni care, adesea, în viața reală, nici nu comunicau, se evitau programatic, despărțiți de „falii” ideologice și rivalități, de conflicte personale uneori ireductibile. Acesta a fost privilegiul revistei *Contrafort*: spațiul său a fost (este) ca un „teritoriu neutru”, în care se plimbă în voie, discutând despre cultură, morală și europenitate, „combatați” inflexibili ai scenei culturale românești și basarabene.

Dincolo de relevanța a ceea ce conține ca informație și semnificație culturală, m-am gândit să public acest volum „dialogic” și dintr-un alt motiv, unul care mă privește ca autor. Până la urmă, într-un interviu, îmi permit să cred, contează nu doar persoana chestionată, interlocutorul situat în prim-plan – cel care furnizează rațiunea principală a unui asemenea eveniment –, ci, într-o oarecare măsură, și... jurnalistul, „omul din spatele cadrului”. Despre mine – în această postură – pot spune că m-am format, mi-am lărgit orizontul ca urmare a unor întâlniri esențiale cu mari spirite ale culturii române, grație contactului nemediat cu o seamă de confrăți de condei din întregul spațiu românesc sau cu scriitori alogloți, legați sufletește de România, redevabili traducători din literatura română.

Într-un singur caz, la finalul cărții, am decis să schimb „rolul”: pentru a spune explicit, într-un interviu acordat de mine revistei *Sud-Est cultural*, ceea ce putea fi dedus, eventual printr-un exercițiu de empatie și printr-o evidentă comuniune de idei, din mărturisirile și reflecțiile intervievaților mei din *Contrafort*. Sper ca distinșii mei interlocutori să mă accepte, generos, în compania lor.

Vasile Gârneț,
august 2010

Ion Bogdan Lefter:

„Ca scriitor, nu mă interesează limitarea la un singur gen, iar ca analist, nu m-am ocupat doar de literatură, ci și de teatru, de cinema sau de artele plastice, precum și de contextele sociopolitice, mediatice și culturale mai largi în care se exprimă creativitatea”

Ion Bogdan Lefter, ești cunoscut în Țară și în Basarabia (te rog să accepți acești termeni mai puțin sfâșietori în semnificația lor) ca unul din criticii importanți ai Generației '80. Postura de critic literar, conturată și consolidată mai ales după decembrie '89, lasă în planul al doilea, pe nedrept după părerea mea, creația ta poetică. Paradoxul acestei dihotomii în receptarea ta ca scriitor constă în faptul că ai deja publicate două cărți de poezie: volumul Cinci, împreună cu Romulus Bucur, Bogdan Ghiu, Mariana Marin, Alexandru Mușina, și volumul Globul de cristal, care, ambele, te recomandă drept un poet original, cu timbru distinct în peisajul poeziei optzeciste. Crezi că această receptare unilaterală, dacă bineînțeles găsești juste afirmațiile mele, se datorează unei mai vechi prejudecăți privitoare la incompatibilitatea dintre critică și creație, sau e vorba de altceva? Apoi, ce crezi că te reprezintă mai mult în etapa actuală: poezia sau paginile de critică?

Îmi pui de la început o întrebare grea, cu care mă împingi – pe de o parte – spre mărturisiri prea personale, pe care poate că n-ar

fi cazul să le fac cu voce tare, și – pe de altă parte – spre o chestiune foarte generală, legată de raporturile dintre genuri și de evoluția mentalităților culturale românești. În ambele planuri e implicată – în fond – opțiunea între unilateralitate și multilateralitate. N-am fost niciodată avocatul celei dintâi. Dimpotrivă: unul dintre cele mai importante lucruri în care cred este multiplicitatea faptului cultural. Ca scriitor, nu mă interesează limitarea la un singur gen, iar ca analist, nu m-am ocupat doar de literatură, ci și de teatru, de cinema sau de artele plastice, precum și de contextele sociopolitice, mediatice și culturale mai largi în care se exprimă creativitatea acestui sfârșit de secol și de mileniu. Pentru a-și putea integra talentul în dialogul atât de complex al epocii noastre, un poet sau un pictor trebuie să fie un intelectual deschis către multiplicitatea de stimuli pe care i-i adresează realitatea dinamică în care trăim. Marea artă de astăzi și de mâine nu se va crea în izolare: ea va fi o componentă a proceselor comunicaționale multiple care se dezvoltă sub ochii noștri. Asta în principiu. Venind la întrebările pe care mi le pui, nu pot decât să fiu consecvent și să-ți răspund că mă simt „reprezentat” nu de o parte ori alta dintre lucrurile pe care le-am scris și le scriu, ci de ansamblul lor. Cred foarte mult – deci – și în poezia mea, chiar dacă, așa cum spui, am cam transformat-o în „victimă” propriei mele activități critice. Nu mi se pare – totuși – o situație chiar atât de scandaloasă: la urma urmei, e normal să-ți câștigi o mai mare „popularitate” scriind mereu articole, fiind sistematic prezent prin gazete, decât publicând, oricum, mai rar (sau – cazul meu – foarte rar) versuri. Partea mai delicată și mai neplăcută (pentru mine, cel puțin!) a poveștii ține, într-adevăr, de tendința încă activă la noi de a gândi creativitatea ca unilateralitate și nu ca multilateralitate. În această privință, mentalitatea culturală autohtonă prezintă simptome grave de retardare. Generația noastră e prima care și-a asumat „misia” de a impune alt model creativ decât cel centrat pe un singur gen, pe o unică modalitate de expresie. Nu e greu de pus în relație această vocație a complexității cu multiplicitatea caracteristică postmodernității.

*Optzeciștii din Țară (așa vă spunem la Chișinău, pentru a în-
gădui o apropiere terminologică de Voi) s-au afirmat în perioada*

grea a dictaturii ceaușiste, rezistând nu numai cenzurii ideologice și editoriale, dar și atacurilor organizate în presa literară aservită puterii (Săptămâna lui Eugen Barbu, Luceafărul etc.). Acestui coșmar biografic impus de realitatea din țară de atunci i-ați ripostat printr-o solidaritate exemplară în cadrul unor cenacluri literare, precum „Cenaclul de luni”, „Junimea”, „Universitas”. Ați avut și șansa unor „oameni minunați”, cum afirmă Alexandru Mușina, și mă gândesc la Nicolae Manolescu, Ovid S. Crohmălniceanu, Mircea Martin, care au fost alături de voi în acele vremuri. Privind retrospectiv, cum vezi acum perioada de afirmare a generației tale și ce importanță acorzi acestei promoții în procesul literar contemporan?

Retrospectiva poate să aibă și ea două laturi: una subiectivă, de martor și participant la „bătăliile” literare în cauză, și alta detașată, de analist. În primul caz, ea, retrospectiva, produce memorialistică, în al doilea, ține de istoria literară. Lucruri câteodată foarte diferite! În ce mă privește, pretind că am fost în perioada la care te referi un martor și actor deopotrivă implicat și detașat, combatant entuziast în slujba „cauzei”, dar și, în același timp, conștient de semnificațiile mai generale istorico-literare ale acțiunii noastre. Am crezut atunci, am spus-o și am scris-o de nenumărate ori, și cred și astăzi că rolul generației mele în evoluția culturii române din a doua jumătate a secolului al XX-lea e esențial, că ea a marcat primul moment de „resincronizare” a literaturii din acest spațiu cu cea euro-americană. După hiatusul impus de proletcultismul anilor '50 și după neomodernismul anilor '60-70, poeții, prozatorii, criticii și eseștiții din seria noastră au avut intuiția epuizării unei epoci culturale și a șanseii de a inaugura una nouă; au avut ambiția de a porni „campania” de reformare a întregului sistem al literaturii, au avut – în sfârșit – talentul și forța fără de care asemenea proiecte rămân vorbe în vânt. Rezultatul acestor operațiuni de mare anvergură a fost tranziția și în cultura română de la modernism la postmodernism. Existaseră precedente importante, însă fenomenul masiv și radical de modificare a percepțiilor și a mentalităților, de reșezare a structurilor, de reformare a stilurilor s-a produs în anii '80 și a fost opera generației noastre. În rest, memorialistic vorbind, a fost o epocă tristă și dură, dar și euforică în

felul ei; trăiam cu pasiune iluzia că facem ceva important și, în același timp, luam totul în ușor, cu o nonșalanță aproape inconștientă, tipic tinerească. Eram veseli, zgomotoși, risipitori, întâlnirile noastre la cene erau pe cât de ambițioase în aspectul lor de „competiție” creativă, pe atât de destinse, pline de umor. Trăiam atunci într-un fel de subterană a literaturii, cu alte reguli decât cele „oficiale” de la suprafață. Faptul că am apărut ca scriitori într-o perioadă de criză și de „închidere” a fost – sunt convins – o circumstanță care, paradoxal, ne-a favorizat: în deceniile precedente, regimul comunist aplicase strategii de absorbție instituțională a seriilor de tineri intelectuali, ceea ce n-a mai făcut cu noi. Am avut – în consecință – o viață mai grea, cu navete și mizerii, însă mai ferită de compromisuri, și ne-am „refugiat” în acele spații underground în care ne-am putut forma într-o paradoxală libertate a spiritului...

Spunând aceste lucruri și gândindu-mă că ai fi preferat – poate – povești mai concrete, cu detalii, cu portrete, cu descrieri de situații, îmi dau seama că, de fapt, „memorialistica” abia de aici încolo ar trebui să înceapă. Dar pentru asta nu ajunge întinderea unui interviu.

Dragă Bogdan, la lansarea primului număr Contrafort, trebuie să-ți mărturisesc, suntem marcați de inevitabilele frisoane ale începutului, pe care l-am dori cât mai bun. De fapt, nu a fost o întâmplare că te-am rugat să răspunzi întrebărilor noastre. Cu patru ani în urmă, la 9 ianuarie 1990, în siajul „fierbinte” al revoluției tinerilor, apărea Contrapunct, revista Generației '80 din România, care își articula prima oară vocile reprezentanților săi de frunte într-o „anume linie melodică”, așa cum scriai în editorialul primului număr, inconfundabilă în concertul literaturii române contemporane. Pentru noi, tinerii scriitori din Basarabia, Contrapunct a însemnat de atunci un reper indispensabil în aspirațiile noastre de evoluție și de sincronizare, cum se spune curent, cu ideile, stilul, cu spiritul „optzecist”, o adevărată școală a publicisticii intelectuale. Contrapunctul acelei perioade, când vă regăseați în paginile sale: Ion Bogdan Lefter, Elena Ștefoi, Mircea Cărtărescu, Cristian Moraru, Mircea Nedelciu, Mariana Marin, Hanibal Stănciulescu, Ioan Groșan, Florin Iaru, Carmen Francesca

Banciu, Bogdan Ghiu, Mariana Codruț, Traian T. Coșovei, Magda Cârneci, Ion Stratan, Liviu Ioan Stoiciu ș.a., a rămas pentru noi un model formativ. Încearcă să reconstitui, te rog, atmosfera de lucru la primele numere ale Contrapunctului. Cum ai caracteriza traiectoria revistei în timp?

Cel puțin pentru mine, *Contrapunctul* a fost o experiență extraordinară. Vorbesc – firește – despre cei doi ani și jumătate în care revista a apărut săptămânal și care au format ceea ce eu numesc „prima serie” a *Contrapunctului* (apoi, sub același titlu, s-a publicat mai întâi un bilunar, înlocuit după o pauză de un periodic cu apariții și mai rare). Începutul nu e deloc ușor de „reconstituit”, nu din lipsă de date, de vreme ce întâmplarea a făcut ca nimic legat de fondarea *Contrapunctului* să nu-mi fie străin, ci din cauză că zilele de la sfârșitul lui 1989 și, apoi, de la începutul lui ianuarie 1990 au fost cum au fost, cu atmosfera lor tensionată la extrem, nebunească, vecină cu transa, amestecând extaze și confuzii, fericiri și oroare. Începuseră să se audă dinspre Piața Palatului rafale de arme când, în seara lui 22 decembrie, într-o reuniune aproape absurdă, convocată prin televiziune la Uniunea Scriitorilor, am fost desemnat pe nepusă masă să preiau împreună cu Ioan Groșan frâiele revistei *Luceafărul*, publicația „pentru tineret” a Uniunii, dar care încetase de mult să-i mai susțină pe noii scriitori. Acolo, în *Luceafărul*, generația noastră fusese sistematic obstrucționată, comentată răuvoitor, „denunțată” pentru păcatul de a nu se fi conformat ideologiei culturale oficiale (din acest punct de vedere, *Luceafărul* formase un „triunghi” împreună cu *Săptămâna* și cu *Flacăra*). Câteva zile mai târziu, comitetul care asigura conducerea interimară a Uniunii Scriitorilor a reformulat oferta, numind un „Comitet director” din cinci „tineri scriitori” care să preia *Luceafărul*: pe lângă mine și Ioan Groșan, au mai fost desemnați Mircea Cărtărescu, Cristian Moraru și Mircea Nedelciu. Primul lucru pentru care m-am „bătut” a fost să ni se permită să dăm alt nume revistei și să ne facem singuri redacția, fără să o preluăm pe cea existentă (cum dorea comitetul de la Uniune, care voia să îndepărteze doar câteva persoane, cele care dirijaseră politica *Luceafărului* în anii '80). Mi se părea stupid

să apărem într-o publicație care până atunci ne înjurase și, apoi, nu vedeam cum am putea ilustra un alt program literar și intelectual cu oamenii din vechea redacție. Am spus că, dacă nu ni se acceptă condițiile, renunțăm. Până la urmă, după multe insistențe și codeli, comitetul de la Uniune n-a avut încotro și ne-a dat mână liberă (de la *Luceafărul* am păstrat doar aparatul tehnic). S-au întâmplat multe în acele zile în care pe străzile Bucureștiului continuau împușcăturile și nimeni nu înțelegea mare lucru în afară de faptul că viața noastră se schimbase brusc și profund. Nu era deloc timpul pentru scris versuri, pentru făcut o gazetă literară. Ne-am adunat – totuși – într-o seară la noi acasă, cam vreo zece-cincisprezece persoane, ca să punem la cale revista (mai erau prezenți Magda Cârneci, Carmen Francesca Banciu, Simona Popescu, Bogdan Ghiu, Stelian Tănase, poate și alții, pe care nu mi-i mai amintesc acum). Făcusem pe un tencușor de fișe cu dungi portocalii (foi mici de prins într-un calendar de birou) un fel de proiect pentru un prim număr, liste de teme pe care să le atingem, nume la care să ne referim, colegi cărora să le cerem colaborări. Le-am citit celorlalți și ne-am tot dat laolaltă cu părerea. Am căutat apoi un titlu și cred că Mircea Nedelciu l-a găsit pe cel de *Contrapunct*. „Capul” grafic al revistei avea să-l facă, în primele zile ale lui ianuarie 1990, Dan Stanciu. Înainte și imediat după Anul Nou, am adunat cum am putut marfa pentru numărul inaugural, după care am trecut efectiv la treabă. Cum s-a întâmplat să fiu singurul cu o oarecare experiență de redactare, tehnoredactare și lucru în tipografie (scosesem câțiva ani *Caiete critice*, suplimentul *Vieții Românești*) și cum aveam la acea dată o slujbă și un birou chiar în Casa Scânteii (la Editura *Litera*), am putut fi acolo, la fața locului, practic de dimineață până noaptea și am făcut, de la A la Z, totul: am stabilit formatul (altul decât al vechii gazete literare „pentru tineret”), am construit un sumar, am gândit o structură a revistei pe pagini specializate, i-am chinuit ore în șir pe secretarii de redacție ai fostului *Luceafăr* și ai noului *Contrapunct*, stând lângă ei în timp ce schițau o machetă și distribuiau ilustrațiile, am mers în tipografie, la paginație și la scoaterea corecturilor, am dat „bunul de tipar”. Îmi amintesc perfect sentimentul de „beție” pe care l-am avut toți

cei cinci „directori” ai *Contrapunctului* când am avut în mână (știu și în ce sală anume a tipografiei) colile complete ale numărului 1 și, apoi, primele exemplare ieșite din rotativă. Aveau să urmeze și clipe mai puțin fericite, aveau să fie și relații mai puțin amicale în redacția noastră cea improvizată. În primul an s-a format o echipă mai largă, apoi am rămas un nucleu de trei oameni (Elena Ștefoi, Hanibal Stănculescu și cu mine), care au dus greul până în iunie 1992, când și formula de trio avea să se „spargă”. În ultima vreme, am ajuns să privesc înapoi către experiența asta extraordinară cu sentimentul – să-mi fie cu iertare – „datoriei împlinite”: sigur că am fi putut merge mai departe, însă ce am apucat să facem va fi fost oricum destul pentru ca să exprimăm un program și o direcție, un proiect literar și intelectual pe care eu unul – ziceam la început – continui să-l consider foarte important pentru istoria noastră culturală.

Oare asta așteptai de la mine când m-ai rugat să fac o reconstituire de atmosferă?

Despre literatura voastră s-a scris mult, uneori elogios, alteori critic. Adunate la un loc, aceste articole ar constitui, probabil, zeci de volume de comentarii. Însă două cărți: Istoria tragică și grotescă a întunecatului deceniu literar nouă de Radu G. Țeposu și Antologia poeziei generației '80 de Alexandru Mușina, cărți ce aparțin unor autori din interiorul „echipei”, încearcă să ofere, pe cât e posibil acest lucru, o imagine sistematizată și concentrată a Generației '80. Cum apreciază poetul și criticul literar Ion Bogdan Lefter aceste două cărți? Cunoști și alte lucrări de sinteză (eventual, în proiect) de acest fel care urmează să apară?

La întrebarea asta voi răspunde scurt, evitând – de fapt – să răspund. Altfel aș putea fi bănuit de atitudini prea-de-tot-subiective față de cărțile la care te referi, de vreme ce sunt implicat în ambele: ca autor comentat doar într-o anumită măsură favorabil în cea dintâi și ca autor pomenit în prefața celei de-a doua, dar omis din antologia propriu-zisă. Îmi amintesc – doar – că, demult, când eram prieten cu ticluitoarul celei din urmă, în manuscrisul culegerii sale figuram și eu...

Se vorbește mult în ultima vreme despre necesitatea reevaluării literaturii române postbelice. O parte a criticii literare – Gheorghe Grigurcu, Alexandru George, Alex. Ștefănescu, grupul de la Vatra ș.a. – s-a implicat activ în acest proces, lezând destule orgolii și declanșând reacții violente. Crezi că aceste polemici vor izbuti în cele din urmă să instaureze o nouă imagine, una mai aproape de adevăr, a literaturii române, sau, poate, ne vom alege, într-un târziu, cu un morman de ruine și cu o totală confuzie a criteriilor de apreciere?

În plan instituțional, inițiativa ASPRO (Asociația Scriitorilor Profesioniști din România), al cărei președinte ești, se înscrie în aceeași tendință de înnoire a vieții literare. Pentru cititorul basarabean, care nu are acces la presa culturală românească, te rog să explici, pe scurt, datele principale ale acestui proiect.

Nu sunt deloc pesimist: cred că timpul va limpezi negreșit „adevărurile” despre literatura noastră postbelică. Deocamdată, nu mi se pare să se fi pornit în acest sens un proces cu adevărat amplu și profund. Pe de o parte, pentru că nu sunt încă găsite criteriile productive pentru construirea unei noi imagini a unei întregi epoci de creativitate autohtonă. Pe de altă parte, pentru că ele, criteriile, nici nu sunt căutate unde trebuie; nu zona politicului și a schimbării de regim petrecute în decembrie 1989 le va furniza, ci deceniul precedent, acolo unde s-a pornit – ziceam – tranziția literaturii și culturii române spre postmodernism.

Cât despre ASPRO, o prezint cu plăcere, nu pentru că s-a întâmpat să o prezidez, ci pentru că mi se pare un proiect intelectual care merită să fie bine înțeles și urmărit cu simpatie. Asociația Scriitorilor Profesioniști din România – ASPRO – este prima instituție literară de tip nou fondată în România postcomunistă. În întreaga Europă de Est, reformele politice și economice demarate după 1989 au dus – se știe – la transformări importante. În schimb, în plan cultural, tranziția pare să înregistreze un ritm mai lent, influențat de ambiguitățile și confuziile inevitabile atunci când se reordonează mari sisteme de valori. ASPRO a apărut tocmai din dorința de a impulsiona reforma instituțională a câmpului nostru cultural, fără de care artiștii – în cazul nostru, scriitorii – nu-și pot promova valorile profesionale

într-o lume nouă, în rapidă reconstrucție. Ideea colegilor mei care au demarat proiectul ASPRO a fost aceea că, în România anilor '90, regândirea statutului profesiei noastre a devenit o necesitate. În condițiile remodelării întregii legislații și ale construirii unor noi raporturi sociale și economice, în condițiile – apoi – ale pieței de carte bazate pe libera concurență și ale multiplicării canalelor de circulație a informației, devine imperativă găsirea unor modalități noi de promovare a imaginii scriitorului, de precizare și protejare a drepturilor sale. Ne lipsesc asociațiile, fundațiile, agențiile de copyright, de impresariat, de asistență juridică și așa mai departe, care funcționează pe piețele culturale occidentale. Nu există decât vechea Uniune a Scriitorilor, sindicatul național, care acordă o oarecare asistență socială, însă nu se arată capabil să intervină activ în chestiunile noastre profesionale curente. Așa stând lucrurile, ASPRO (care a luat ființă la 11 iulie 1994 și numără deja 106 membri activi, între care numeroase personalități ale literaturii române contemporane) și-a propus să joace rolul unui „intermediar” între profesioniștii domeniului și piața culturală, între scriitori și societate. ASPRO va încerca să funcționeze ca un fel de „stat-major”, care să impulsioneze constituirea atât de necesarei rețele instituționale din câmpul literar. Drept pentru care vom acționa în două direcții mari. Mai întâi, vom încerca să stimulăm atât de necesarele progrese legislative în domeniul cultural și să contribuim la ameliorarea reprezentării formale a scriitorului în societate; vom urmări modul în care sunt respectate drepturile noastre și ale colegilor noștri și vom reacționa public ori de câte ori ele sunt încălcate; și vom elabora o Cartă profesională a scriitorului, pe care vom încerca să o impunem tuturor partenerilor noștri sociali. Ne aflăm deja în legătură cu grupurile occidentale care elaborează pentru Parlamentul European o similară Cartă europeană a scriitorului. În al doilea rând, ASPRO va demara proiecte concrete de dezvoltare a unor rețele de agenții profesionale, contribuind la constituirea unui sistem eficient de raporturi între scriitori, editori, difuzori, ca și între scriitori și ansamblul social și politic; și vom organiza campanii agresive (în sensul bun al cuvântului) de promovare a imaginii meseriei noastre prin toate formele

de publicitate posibile: campanii de presă, dezbateri publice intens mediatizate, simpozioane, colocvii și așa mai departe. Proiectele sunt deci minunate. Să vedem ce vom reuși până la urmă să facem...

După decembrie '89, literaturii române i-a fost redată nu numai libertatea de exprimare, demnitatea de a fi ea însăși, de a-și recupera valorile excomunicate de dictatură, ci și dreptul de a fi propagată în lume. Și autorii și-au recâștigat posibilitatea să circule nestingherit: cei din exil să revină acasă, scriitorii din țară să călătorească în Occident. Ce poți să spui despre aceste contacte azi, cum se desfășoară ele? Impactul lor trebuie să fie multiplu, să ascundă și laturi neașteptate. Știi că ai avut prilejul să te afli în Olanda, la inițiativa dlui Sorin Alexandrescu, unde ai predat literatura română la Universitatea din Amsterdam. Ce a însemnat pentru tine această experiență? Cum se vede literatura română din afară, trăiește ea în Vest un moment „al adevărului”, își cunoaște dimensiunea reală în confruntarea cu alte literaturi? Există în Occident conștiința faptului că suntem o națiune dotată cultural, capabilă încă să ofere surprize, și că numai izolarea și constrângerile de ordin politic ne-au împiedicat să ne facem cunoscute valorile?

Am avut norocul să călătoresc destul de mult prin străinătăți din 1990 încoace, am participat la simpozioane și colocvii, am ținut conferințe și am și predat la Universitatea din Amsterdam. Să spun că ieșirile în lume sunt extrem de utile (ba chiar și plăcute, de cele mai multe ori!), că ne îmbogățesc sufletește, ne oferă termeni de comparație și, pur și simplu, ne transformă, ne fac să gândim altfel – ar însemna să rămân la nivelul truismelor. Să încerc să formulez aceste lucruri mai nuanțat și cu exemple din drumurile pe care le-am făcut în ultimii ani – ar însemna să scriu câteva cărți de călătorii! Pentru că m-ai întrebat în mod special despre Amsterdam, am să-ți spun doar că cele două perioade de câte șase luni cât am stat acolo au fost într-adevăr o mare șansă, și ca experiență de viață, și ca experiență intelectuală, culturală, didactică, spune-i cum vrei. Vorbind strict despre Universitate, află că am predat acolo nu numai literatură, ci și istorie și politică (de pildă, un curs despre postcomunismul ro-

mănesc, împărțit cu Sorin Alexandrescu), ba chiar și un subiect... feminist! (figura femeii în istoria și literatura românească, mai ales în epoca postbelică).

Sar peste alte amănunte, care ar face sarea și piperul cărților de călătorii înainte-pomenite (!), și ajung la tema „exportului” literaturii române. Există câțiva autori români care sunt traduși în străinătate și se află „în circuit” (cum se spune), însă literatura noastră ca ansamblu firește că e necunoscută. Dacă n-am avea față de atare situație îndârjirea fudulului care se crede ignorat pe nedrept, am putea ajunge – de pildă – la concluzia că nici nu poate fi altfel în cazul unei culturi marginale, în care se utilizează o limbă fără nicio circulație internațională și care – mai ales – refuză cu obstinație să-și recunoască statutul real. Abia conștientizarea calmă a poziției noastre minore pe harta culturii universale ne-ar putea conduce la strategii realiste de promovare a produselor creativității autohtone pe piața culturală internațională. Până acolo însă, până la calm și la strategii realiste, mai avem multă cale de bătut!

Ai avut posibilitatea în anii din urmă să comunici cu scriitori basarabeni, să citești și unele din cărțile lor. Ce crezi despre nivelul literaturii din stânga Prutului și care sunt perspectivele integrării acestei literaturi în cultura română?

Deschizi altă temă pe care n-aș vrea s-o ating în trecut și s-o tratez superficial. Literatura Moldovei de Est trebuie privită cu toată seriozitatea și cu toată exigența estetică, asemenea celei din restul României. Va fi – fără îndoială – integrată treptat în istoriile care se vor scrie în anii și în deceniile care vor veni. Nu trebuie să vă fie teamă, mai ales vouă, scriitorilor încă tineri (ca și noi!). De pierdut vor pierde cei care n-au fost, de fapt, interesați de literatură decât pentru ca să obțină cu ajutorul ei alte lucruri.

După revoluție, în condițiile tranziției spre economia de piață, scriitorul român s-a ciocnit cu dificultăți noi, nebănuite în epoca precedentă. E vorba de un disconfort psihologic, de un vertij interior cauzat de prăbușirea vechilor repere care-au asigurat înainte coeziunea breslei, a dispărut în primul rând dușmanul comun – dictatura.

A intervenit apoi precaritatea situației materiale și această libertate de exprimare, percepută de mulți ca o povară, întrucât aduce între altele și revizuirea instrumentarului „de lucru”. Aș vrea să te întreb, Bogdan, în finalul dialogului nostru, cum ai reușit să te adaptezi, cum suporti singurătatea creatorului în democrație – o încercare poate nu mai puțin serioasă decât aneantizarea spiritului într-un regim totalitar?

Toate grozăviile pe care le numeri sunt adevărate, doar că fără ele am fi rămas prizonierii umiliți ai unui regim politic aberant, falimentar, criminal. „Singurătatea creatorului”? Sigur, am avut și continuăm să avem cu toții parte de singurătățile noastre, fără de care am duce-o tot într-un chef colectiv și n-am scrie niciun vers, niciun rând. Oricum ar fi, eliberarea de comunism rămâne încă pentru mine provocatoare de „vertijuri” exclusiv plăcute. Iar de „adaptat” mă adaptez din mers și, din câte am senzația, fără mari dificultăți. Colegilor noștri care se simt pierduți și neprotejați pe marea agitația a exprimării neîngrădite le-aș sugera să se trateze de urgență, fiindcă e păcat să nu se bucure de voluptățile libertății. Eventual, să încerce cu ASPRO. În Franța, sigla noii noastre Asociații aparține unei vechi și foarte populare firme de... aspirine! Vom trata și noi la ASPRO virozele și gripele scriitorilor români în tranziție, chiar dacă nu-i vom putea vindeca de singurătate...

Dă-mi voie la final să-ți mulțumesc pentru întrebările atât de detaliate și de serioase – prea onorante deci – pe care mi le-ai pus și să urez *Contrafortului* vostru să reușească cel puțin cât a reușit *Contrapunctul* nostru. Dacă jocul de cuvinte dintre cele două titluri m-a amuzat, sentimentul de continuitate care vă animă mă impresionează de-a binelea. Să fie într-un ceas bun!

octombrie 1994

Constantin Pricop:

„Și astăzi continui să cred că destinul scriitorului nu poate fi decât strict... individual”

Constantin Pricop, știu că eviți sentimentalismele (ai o carte de versuri intitulată chiar Viața fără sentimente), și totuși îndrăznesc să încep dialogul nostru cu o întrebare care s-ar putea să se înscrie tocmai pe această linie a evocărilor/descrierilor sentimentale. Rugămintea mea este să schițezi – pentru cititorul basarabean și nu numai – un portret cultural, literar al Iașiului postrevoluționar, al Iașiului de astăzi. Cum vede un intelectual care frecventează mai mult bibliotecile decât manifestațiile publice (unele din ele foarte zgomotoase și bine orchestrate) – deci un intelectual neimplicat în mod direct, – viața spirituală a unui oraș cu tradiție în domeniu, oraș ce n-a dus lipsă, indiferent de vremurile pe care le-a trăit, de mari și importante personalități?

„Neimplicat”? Te referi – ca să precizăm termenii – la o neimplicare socială, nu politică? Da, într-un anumit sens nu sunt (nu mai sunt...) prea implicat social, dar să nu uităm că orice încercare de a impune o semnificație în contextul momentului – orice manifestare în spațiul public, începând cu scrierea unui articol sau a unei cărți – nu poate însemna... decât implicare: pentru că autorul caută să-l cucerească, să-l antreneze, să-l convingă pe cititor de ceva – altfel de ce ar mai scrie? Pretinsa, declarata „neimplicare” a unora dintre „producătorii de sensuri” nu e decât o încercare de disimulare a

opțiunilor... Cum tratează fiecare din cei implicați în acest „comert” semantic capacitatea sa de a crea, a transmite, a modifica, a perturba ș.a.m.d. sensuri – asta e, desigur, altă poveste. Unii se antrenează în acțiuni sociale. Alții nu. Fiecare din aceste atitudini are anumite, poate firești, consecințe. De pildă, soarta singuraticilor, a independenților e spinoasă. Cine socotește că merită să plătească prețul singurătății, îl plătește. Eu cred că merită.

Cât privește „portretul cultural” pe care mi-l ceri, este oare un astfel de portret lucrul cel mai important în momentul de față? N-aș zice.

Totuși, sintagma „Iașiul postrevoluționar” conține în ea ideea schimbării – a schimbării „revoluționare”, a unei rupturi indubitabile, a unor serioase transformări de mentalitate. Or, astfel de schimbări nu văd. Sigur, astăzi avem o libertate neîngrădită în privința exprimării opiniei, avem libertatea pe care altădată nici nu ne-o imaginam. Libertatea opiniei și libertatea de a-ți face publică opinia, de a tipări (dacă ai bani) revista sau cartea care să-ți difuzeze părerile. Dar aceste libertăți sunt doar premise, condiții absolut necesare, fără îndoială, dar numai premise. Iașiul are astăzi 5 (cinci!) posturi de radio particulare, două de televiziune, patru cotidieni! Bașca radioteleviziunea oficială, secțiile locale. Pentru un oraș de nici 500 000 de locuitori este un record. Dar e vorba de mijloace de informare generală și de divertisment. Nu de cultură. Când se ocupă și de cultură, ele se mențin la un nivel de popularizare, de cultură de masă, amatorismul nu este depășit. Mai sunt câteva reviste, edituri. Dar o editură, o revistă culturală ș.a.m.d. nu este doar o instituție (înregistrată la tribunal și la registrul comerțului), ci în primul rând un anumit spirit, o idee, o concepție – într-un cuvânt, o forță spirituală coerentă, puternică, care coagulează energiile disponibile. Așa ceva nu prea e de găsit în jurul nostru. S-au mai produs unele schimbări de personal, e adevărat (deși o parte din fosilele alungate pe bună dreptate imediat după decembrie '89 au fost „repuse în funcții” de complicii lor politici, aflați acum la putere); dar cei veniți după '89 n-au schimbat semnificativ viața culturală ieșeană. În esența ei, ea nu e radical diferită, nu s-a rupt încă de un anumit provincialism.

Spiritul „Cântarea României” e mai puternic înrădăcinat decât am crezut. Și se ridică la suprafață, plin de inventivitate, în forme... post... revoluționare. Probabil că mai avem de așteptat până la producerea schimbărilor semnificative. Și asta nu pentru că nu ar fi ici și colo oameni demni de toată atenția. Ci pentru că atenția nu se îndreaptă spre ceea ce ar putea, ar trebui să fie centrul noii, autenticei mișcări culturale.

Ești unul dintre colaboratorii revistei bucureștene Dilema, citită și apreciată și la Chișinău. Știi însă că, până la revoluție și după, ai fost în conducerea revistei Convorbiri literare de la Iași, revistă care a publicat, printre primele din țară, scriitori tineri basarabeni. Spune-mi, te rog, în completarea tabloului descris mai sus, care este peisajul revuistic literar de astăzi al Iașiului? Mai apare Convorbiri literare? La Chișinău nu se aude nimic despre existența acestei reviste, iar când sosesc în Țară mi-e imposibil s-o găsesc. Pentru noi, scriitorii basarabeni, Iașiul simboliza, însemna pe timpuri și Convorbiri literare.

În afară de funcția de redactor-șef la *Alma mater* (ulterior *Dialog*: revista studenților din Universitatea „Al. I. Cuza”), în anii studenției, într-o perioadă de relativă liberalizare, până la revoluție n-am avut nicio funcție administrativă de conducere. La *Convorbiri literare*, cu excepția primilor patru ani, când am fost corector, am răspuns de secțiile de critică și de poezie și am făcut cronică literară. După '89 am fost ales, într-adevăr, în noua conducere a *Convorbirilor literare*. Un timp, cât noul redactor-șef era mai mult la București, la foarte dese și inutilele ședințe ale Consiliului Uniunii Scriitorilor, am coordonat, practic, singur apariția revistei. Ca în multe alte redacții din acea perioadă (parcă era un făcut, parcă era un... program în acest sens...), lucrurile au degenerat. Nefiind de acord cu modul de lucru al noului redactor-șef, am plecat din redacție în toamna lui '90. Dovadă că stilul de lucru și concepția (dacă se poate vorbi de așa ceva...) redactorului-șef – susținut de câțiva obedienți din jurul lui – erau aberante stă faptul că și revista, și redacția au fost în foarte scurt timp demolate. Dacă revista *Convorbiri literare* ar mai însemna astăzi ceva, nu s-ar mai întreba lumea: o mai fi existând, n-o mai fi

existând?... Ceea ce s-a întâmplat a avut loc, de altfel, sub privirile complezente ale Uniunii Scriitorilor (revista este – era? – a Uniunii Scriitorilor), care nu mai era (nu mai este?) în stare să aibă și să-și impună un punct de vedere.

Însă ceea ce s-a întâmplat cu această revistă bine cotate până prin '90 nu trebuie dramatizat.

Sigur, ca experiență, întâmplarea a fost, dincolo de efectele stresante, de moment, interesantă și voi scrie la momentul potrivit despre ea – ca și despre alte experiențe, cu foștii secretari de stat Radu Boroianu și Mircea Tomuș. Sunt lucruri care merită să fie cunoscute.

Basarabia și tot ce implică acest nume, adică mentalități, cultură, idei politice etc., a fost și este una din preocupările tale publicistice de câțiva ani. Ai fost redactor-șef adjunct la revista chișinăuiană Sud-Est, ai scris zeci de articole care ți-au adus nu numai satisfacții profesionale, dar și numeroase neplăceri din partea celor (foarte mulți de o parte și de alta a Prutului) care voiau să vadă totul prin ochelarii roz ai festivismului. Multe din observațiile tale critice s-au adeverit în timp și consună acum perfect cu aprecierile însușite astăzi de majoritatea. După cinci ani câți s-au scurs de la revoluția română, cum apreciezi acum procesul de integrare culturală, economică și politică a României cu Basarabia?

Lucrurile așa stau. Și, fiindcă situația e așa cum e, iar opiniile mele în această privință foarte... clare, și ar necesita explicații prea ample pentru a se încadra în limitele unui interviu, prefer să nu răspund la întrebare.

Și-acum, o întrebare care să atingă preocupările tale literare. Știi că între primii ai scris în presa literară din România despre postmodernism. Aceleiași teme i-ai consacrat multe pagini din superba ta carte de eseuri Marginea și centrul, apărută în 1990 la prestigioasa Editură „Cartea românească”. Ce înseamnă postmodernismul pentru literatura română? A fost, este el o etapă pe care trebuie s-o traverseze și literatura (cultura) noastră în mod obligatoriu în încercarea ei de a se sincroniza cu literatura întregii lumi, sau va fi consemnat ca un

experiment, necesar la o anumită etapă, care să deschidă perspective (sau să permită acumulări) pentru formule de creație mai viabile?

Postmodernism are mai întâi o accepție mai largă, un sens filosofic, privind condițiile generale ale societății de tip occidental în epoca depășirii modernității. Există apoi un sens restrâns, referitor strict la problemele artei. În ceea ce privește primul sens, general, un foarte bun prilej de dezbateră ar fi fost apariția în românește, în 1993, a cărții lui Gianni Vattimo, *Sfârșitul modernității*, Editura Pontica. (La aceeași editură, prin eforturile aceluiași Marin Mincu și Ștefania Plopeanu, a apărut de curând o altă lucrare a acestui filosof italian care are contribuții semnificative tocmai în domeniul despre care discutăm: Gianni Vattimo, *Dincolo de subiect*, Editura Pontica, 1994.) Ai văzut undeva o discuție pe marginea acelei lucrări? Ca atâtea alte scrieri importante, ea a trecut pe lângă omul de litere român fără a trezi nicio reacție. Pe de altă parte, se folosesc fără reținere concepte încă insuficient clarificate, cum ar fi postmodernismul literar în spațiul românesc. De altfel, dezbateră despre postmodernism iscată la noi pe la sfârșitul anilor '80 avea o bază teoretică fragilă și nu cred că are rost să repet ceea ce am scris în *Marginea și centrul*. În afară de aceasta, postmodernismul este de acum o mișcare „veche”, „clasată”, discuția pe marginea lui atingând un maxim de interes în literatura occidentală de specialitate în urmă cu zece ani și mai bine. Spun asta nu pentru că aș ține să urmărim doar lucrurile de ultimă oră din alte locuri. Dar, dacă nu te preocupă realitățile tale și tot e să preiei ceva, măcar să fii „la zi”. Astăzi o discuție despre postmodernism la noi ar fi interesantă din cu totul alt punct de vedere. Ea ne poate furniza un material „proaspăt” pentru cercetarea fenomenului de sincronizare cu spațiul literar occidental. Am putea urmări, pe acest caz, întârzierile, deformările, aplicările silnice ale unor experiențe teoretice externe ș.a.m.d. Eu nu voi spune ca cineva de la voi că trebuie să-i eliminăm pe postmoderniști. Dimpotrivă, ca tot ce se întâmplă în spațiul nostru de observație, merită atenție. Dar postmodernismul – așa cum limpede arată și titlul – se află într-o foarte strânsă legătură cu mișcarea modernistă. Eu aș spune chiar că e un aspect evoluat al modernismului. Oricum, el se află